

Erfgoed Brussel

35

Lente 2021

U

urban.brussels

**GEORGES HOUTSTONT
EN DE ORNAMENTENKOORTS
VAN DE BELLE ÉPOQUE**

BIBLIOGRAFIE

- Academie 1987
275 jaar onderwijs aan de Koninklijke Academie voor Schone Kunsten van Brussel, Tentoonstellingscatalogoog, Gemeentekrediet, Brussel, 1987.
- Almanak
Almanachs du commerce et de l'industrie (1820-1969). Te consulteren op: <https://archieff.brussel.be/almanakken>
- Aubry, Vandenbreeeden 1994
Françoise Dierkens-Aubry, Jos Vandenbreeeden, *De 19de eeuw in België. Architectuur en interieurs*, Lannoo, Tielt, 1994.
- Baedeker 1885
Karl Baedeker, *Belgique et Hollande. Manuel du voyageur*, (2e éd.), Baedeker, Leipzig, 1885.
- Bardin 2003
Christophe Bardin, 'L'industrie d'art entre réalité économique et exigence esthétique', *Art et Industrie. Les arts décoratifs en Belgique au XIXe siècle*, Musée Royaux d'Art et d'Histoire, Brussel, 2003, 10-15.
- BCB
Bulletin Communal de la ville de Bruxelles.
- BCB 1891
Bulletin Communal de la ville de Bruxelles, 1891, dl. I- Tome II, Brussel, 1891, 16-32.
- Bijbank Antwerpen 2012
Ontstaan van een monument: bijbank Antwerpen, Nationale Bank, Antwerpen, 2012.
- Bertels 2011
Inge Bertels, 'building contractors in late nineteenth century Belgium, from craftsmen to contractor', *International journal of the Construction History Society*, 26, 2011, 1-18.
- Beyaert 1895
Catalogue des livres d'art composant la bibliothèque de Feu M. Henri Beyaert, Fr. Deman, Brussel, 1895.
- Bordiau 1903
Gédéon Bordiau, 'Notice sur Alphonse Balat, architecte membre de l'Académie', Extrait de
- Annuaire de l'Académie Royale des Sciences des Lettres et des Beaux-Arts de Belgique*, 69e jg., Hayez, Brussel, 1903.
- Bouwen 1993
Bouwen door de eeuwen heen in Brussel. Inventaris van het cultuurbezit in België. Architectuur, deel Brussel 1B, Stad Brussel, Binnenstad, H-O, Mardaga, Luik, 1993.
- Bouwen 1994
Bouwen door de eeuwen heen in Brussel. Inventaris van het cultuurbezit in België. Architectuur, deel Brussel 1C, Stad Brussel, Binnenstad, P-Z, Mardaga, Luik, 1994.
- Braeken 1993
Jo Braeken, 'Beth Hakhnisset. Synagogen in België 1865-1914', M&L Monumenten en Landschappen, Vlaamse Gemeenschap, Bestuur Monumenten en Landschappen, 12-1, 1993, 13-45.
- Braeken 2005
Jo Braeken, 'Ambtenaren onder dak', *Brussel 175 jaar hoofdstad*, Ministerie van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest, Directie Monumenten en Landschappen, Brussel, 2005, 59-69.
- Breda 2002
Karel Breda, Yves De Windt, Lode De Clercq, Dionys Van Gemert, Aletta Rambaut, Pierre Berger, *Bijdrage tot de kennis van de geschiedenis, de constructiewijze en de restauratieproblematiek van de Onze-Lieve-Vrouwkerk te Laken*, Brussel, 2002.
- Brussel en de Zenne 1997.
Brussel en de Zenne, AAM, Brussel, 1997.
- Busken Huet 1881
Cd. Busken Huet, *Het land van Rubens. Belgische Reisherinneringen*, J.C. Loman, Amsterdam, 1881.
- Celis 1994
Marcel Celis, *Omtrent het Onze-Lieve-Vrouwvoorplein in Laken*, Koning Boudewijnstichting, Brussel, 1994.
- Celis 2002
Marcel Celis, 'Court-Saint-Etienne. Mausoleum Goblet Dalviella', *De beeldentaal van symbolen, Monumenten & Landschappen, Cahier 7*, Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Afdeling Monumenten en Landschappen, Brussel, 2002, 170-173.

Celis, De Clercq, Snaet 2003
Marcel Celis, Lode de Clercq, Joris Snaet, 'Antoine & Emile Beernaert stenhouders (ca. 1850-1924)', *M&L, Monumenten en Landschappen*, Vlaamse Gemeenschap, Afdeling Monumenten en Landschappen, 22/4, 2003, 28-53.

Chéron 2019
Céline Chéron, 'De straat gezien door kunstenaars van het einde van de 19de eeuw. Kunst in alles en kunst voor iedereen', Dossier. De straat anders bekeken, *Erfgoed Brussel*, 32, Brussel, 2019, 79-87.

Clément 1956
Jules Clément, *Alphonse Balat, architecte du Roi, 1819-1895*, Palais des Académies, Brussel, 1956.

Conde Reis 2003
Guy Conde Reis, 'Poelaert Joseph', Van Loo, A.(red.), *Repertorium van de architectuur in België van 1830 tot heden*, Mercatorfonds, Antwerpen, 2003, 452-453.

Coomans 2003
Thomas Coomans, 'Janssens, Wynand', Van Loo, A.(red.), *Repertorium van de architectuur in België van 1830 tot heden*, Mercatorfonds, Antwerpen, 2003, 372-373.

Combarieu, Heingle, Monjon 1864
F. Combarieu, Heingle, Monjon, 'Sculpteurs ornementalistes', *Rapport des délégués ouvriers parisiens à l'exposition de Londres en 1862 publiés par la commission ouvrière*, Chabaud, Parijs, 1864, 471-486.

Cosijn 1879
August Jozef Cosijn, 'Onze 'Officiëlen' en de Nationale kunst', *De Vlaamsche Kunstbode*, jg.9, Antwerpen, 1879, 230-233.

Danneel 2003
Marianne Danneel, 'L'hotel du gouverneur de la banque nationale', *La Compagnie des Bronzes. Fabrique d'art*, Les Cahiers de la Fonderie, n° 28-29, Brussel, 2003, 116-117.

De Backer 1880,
H. De Backer, *Rapports des membres des jurys, des délégués et des ouvriers sur l'Exposition Universelle de Paris en 1878* (6 volumes), Vanderauwera, Brussel, 1879-80.

Debroux 2013
Tatiana Debroux, 'Binnen en buiten de stad: schets van een geografie van de beeldend kunstenaars in Brussel (19e-21e eeuw)', *Brussels Studies*, 69, 8 juli, 2013. <https://journals.openedition.org/brussels/1177>

De Caigny, Nevejans 2014
Sofie De Caigny, Annelies Nevejans (eds.), *Maquettes. Verbeelding op schaal, Vlaams Architectuurinstituut, centrum voor Vlaamse Architectuurarchieven*, tentoonstelling Stedsmuseum Gent, Antwerpen-Gent, 2014.

De Clercq 2002
Lode De Clercq, 'De gevels van de "Belgische" schouwburgen uit de eerste helft van de negentiende eeuw. De impact van de aan de École Spéciale te Parijs opgeleide architecten op het materiaalgebruik van publieke monumenten in België', *Neostijlen in de negentiende eeuw. Zorg geboden?* Kadoc Artes 7, Leuven, 2002, 161-179.

De Clercq, Snaet 2010
Lode De Clercq, Joris Snaet, 'Stuc, staff, carton-pierre en andere imitatie technieken', *Steen & Co*, Brussels Hoofdstedelijk Gewest, Brussel, 2010, 75-98.

Demagnet 1864
Armand Demagnet, *Guide pratique du constructeur*, E. Lacroix, Parijs, 1864.

Desmet 1978
Beatrijs De Smet, *Skulpturale decoratie van enkele negentiende-eeuwse gebouwen te Brussel*, proefschrift departement kunstwetenschappen en archeologie, KUL, Leuven, 1978.

Dobbels 2018
Jelena Dobbels, *Becoming professional practitioners. A history of general contractors in Belgium (1870-1970)*, PHD engineering sciences, (promotoren Prof. dr. Inge Bertels, Prof. dr. Ine Wouters), VUB, Brussel, 2018

Du Jardin 1900
Jules Du Jardin, *L'art Flamand, les artistes Contemporains*, vol. 6, A. Boitte, Brussel, 1900.

Dulière 1985
Cécile Dulière, *Victor Horta: mémoires*, Ministère de la Communauté française de la Belgique, Brussel, 1985.

Duquenne 2007
Xavier Duquenne, *L'avenue Louise à Bruxelles*, Duquenne, Brussel, 2007.

Duquenne 2015
Xavier Duquenne, 'Inventaire du fonds Houtstont sculpteur ornementaliste à Bruxelles (1832-1912)', *Belgisch tijdschrift voor oudheidkunde en kunstgeschiedenis*, LXXXIV, Brussel, 2015, 193-200.

Engelen, Marx 2002
Cor Engelen, Mieke Marx, *Compagnie des Bronzes. Archief in Beeld*. (Educatieve dienst. Catalogus; 172), Algemeen Rijksarchief, Brussel, 2002.

Engels 1897
Ad. Engels, 'La porte de bronze du palais de justice de Bruxelles', *Annales des travaux publics de Belgique*, fasc. 3, juin, Goemare, Brussel, 1897.

Exposition Internationale de Londres 1871
Exposition Internationale de Londres en 1871. Belgique. Catalogue des œuvres d'art et des produits industriels, Mertens, Brussel, 1871.

Exposition Internationale de Vienne 1873
Exposition Internationale de Vienne en 1873. Belgique. Catalogue des produits industriels et des œuvres d'art, Guyot, Brussel, 1873.

Livre d'Or, 1879
Publication Nationale dédiée A.L.L.M.M. le Roi & la Reine des Belges. Livre d'Or. L'art et l'industrie Belges à l'Exposition Universelle de Paris 1878, Lenaert, Brussel, 1879.

Fäcker 2015
Julie Fäcker, 'Lieux d'écrivains. Le café dans la construction posturale des Jeunes Belges', *Textyles. Revue des lettres Belges de la langue Française*, 2015, nr. 47, 109-122, <https://journals.openedition.org/textyles/2636>

- Faber 1989.
Jan Faber, 'Tilman François Suys. Premier professeur d'architecture a l'académie de Bruxelles', *Académie de Bruxelles. Deux siècles d'architecture*, Archives d'Architecture Moderne, Brussel, 1989, 181-199.
- Ferlier 2008
Ophélie Ferlier, 'Un enseignement de sculpture dans la seconde moitié du XIXe siècle. L'atelier de François Jouffroy', *La revue du musée d'Orsay*, n° 27, 2008, 34-47
- Fornari 1997
Bruno Fornari, 'Alphonse Balat, architect van de koning', Goedleven (ed.), *De Koninklijke serres van Laken*, Lannoo, Brussel, 1997, 15-22.
- Goossens 1999
Boudewijn Goossens, 'Markiezin Arconati Visconti en haar entourage', *Het verleden herbouwd. Charles-Albert en de restauratie van het Kasteel van Gaasbeek (1889-1898)*, Gasbeek, 20, 1999, 10-52.
- Goslar 2012
Michèle Goslar, *Victor Horta 1861-1947. L'homme, l'architecte, l'art nouveau*, Fondation Pierre Lahaut – Fonds Mercator, Brussel, 2012.
- Hennaut 2000
Eric Hennaut, 'Ernest Hendrickx en de invloed van Viollet-le-Duc', Hoozee R. (ed.), *Brussel kruispunt van culturen*, Europalia 2000, Mercatorfonds, 2000, 27-31.
- Heymans 2003
Vincent Heymans, 'Les Techniques d'éclairage domestique et la perception de l'espace du temps', G. Lemaire (ed.), *La Compagnie des Bronzes. Fabrique d'art*, *Les Cahiers de la Fonderie*, n° 28-29, Brussel, 2003, 21-22.
- Houbart 2005
Claudine Houbart, 'De kolom op het Congresplein', M&L, *Monumenten en Landschappen*, Vlaamse Gemeenschap, Afdeling Monumenten en Landschappen, 2/6, 2005, 21-40.
- Houtstont 1887
Eigenhandig geschreven curriculum van Georges Houtstont als bijlage bij een brief aan Charles-Albert, 22.05.1887, Archief kasteel Gaasbeek.
- Huygebaert 2015
Stefan Huygebaert, 'Unshakable foundations. An Iconological Study of the Belgian Constitutional Cult following the 1848 Revolution', *Journal of Belgian History*, vol. 45, 2015, 10-39.
- Hymans 1910
Henri Hymans, *Les Villes d'Art célèbres, Bruxelles*, H. Laurens, Parijs, 1910
- Jones 2014
Claire Jones, *Sculptors and Design Reform in France, 1848 to 1895*, Ashgate/Routledge, Londen & New York, 2014 (ed. 2018).
- Khnopff 1907
Fernand Khnopff, 'A Walloon sculptor: Victor Rousseau', *The Studio*, 42, November 1907.
- Kauch 1964
P. Kauch, 'De gebouwen van de Nationale Bank van België', *N.B.B. Tijdschrift van het personeel van de Nationale bank van België*, Nationale Bank van België, Brussel, 1964.
- Kinaer 2005
Christel Kinaer, *Een monument voor kunst en natie. Het eerste paleis voor Schone Kunsten te Brussel van Alphonse Balat: de ontstaansgeschiedenis, het sculpturale luik, een duiding van de architectuur*, Licentiaatsverhandeling, (promotor prof. dr. Linda Van Santvoort), Kunstwetenschappen, Universiteit Gent, Gent, 2005.
- Koopmans 1997
Ype Koopmans, *Muurvast en gebeiteld. Beeldhouwkunst in de bouw 1840-1940*, Nai Rotterdam, 1997.
- Lemaire 2003
G. Lemaire (ed.), 'La Compagnie des Bronzes. Fabrique d'art', *Les Cahiers de la Fonderie*, n° 28-29, Brussel, 2003.
- Loyer 1986
François Loyer, *Paul Hankar. La Naissance de l'Art Nouveau*, AAM, Brussel, 1986.
- Loyer 1989
François Loyer, 'L'élève Paul Hankar', *Académie de Bruxelles. Deux siècles d'architecture*, Archives d'Architecture Moderne, Brussel, 1989, 254-255.
- Loze 1980
Pierre Loze, 'Poelaert, zijn leermeesters, zijn tijdgenoten en zijn mededingers', *Poelaert en zijn tijd*, tentoonstellingscatalogoog, Gemeentekrediet van België, Brussel, 1980, 119-244.
- Malcolm 1994
R. Daniel Malcom, *The photographs of Edouard Baldus*, Metropolitan museum of Art, New York, 1994.
- Martiny 1980
Victor-Gaston Martiny, 'Poelaert en zijn tijd', *Poelaert en zijn tijd*, tentoonstellingscatalogoog, Gemeentekrediet van België, Brussel, 1980, 9-22.
- Meirsschaut 1900
Paul Meirsschaut, *Les sculptures de plein air à Bruxelles*, Bruylant, Brussel, 1900.
- Midant 2009
Jean-Paul Midant, *La fantastique architecture de Alban Chambon*, Archives d'Architecture Moderne, Brussel, 2009.
- Livre d'Or, Ordre Leopold 1861
Supplément au Livre d'Or de l'Ordre de Léopold. Les promotions et nominations dans l'ordre du 9 novembre, 1857 au 12 aout 1860, Brussel, 1861.
- Palmaerts 2005
Geert Palmaerts, *Eclecticisme. Over moderne architectuur in de negentiende eeuw*, Academisch Proefschrift, Universiteit Amsterdam, Fac. letteren, (promotoren A. van der Woud, B. Verschaffel), Amsterdam, 2005.
- Parizet 2006
Isabelle Parizet, 'Méthode de la prosopographie de l'époque contemporaine. Etude de cas : Les sculpteurs et ornementistes aux début du XIXe et XXième siècle', *Annales de l'école pratique des hautes études*, Parijs, 2006-20, 313-315.
https://www.persee.fr/doc/ephe_0000-0001_2004_num_20_1_11515
- Pirijns 1993
Marleen Pirijns, 'Het grafmonument Lambert op het oude kerkhof van Ukkel', *Nieuwsbrief Epitaaf vzw*, nr. 21, jg. 6, Epitaaf, Brussel, 1993, 2-3.

Pluym 1995

Walter Pluym, Marianne Danneel, et al., *Het Hotel van de gouverneur van de Nationale Bank van België*, Pandora, Antwerpen, 1995.

Poisson 2013

Georges Poisson, *La grande histoire du Louvre*, Perrin, Parijs, 2013.

Poulain 1993

Norbert Poulain, 'Het paviljoen als ornament', *De Panoramische droom 1885, 1894, 1930*, Antwerpen, 1993, 229-322.

Prina 2016a

Daniella Prina, 'De Neo-Vlaamse Renaissance en de decoratieve kunsten. Een kwestie van smaak en van didactische, ideologische en industriële ambities', *Erfgoed Brussel*, speciaal nummer, 19-20, Brussel, 2016, 66-77.

Prina 2016b

Daniella Prina, 'Beyaert's Square de la Place du Petit Sablon: architectural sculpture, identity, and artistic and political networks in late nineteenth-century Brussels', *Sculpture Journal*, 2016.

Raguenet 1872-1921

A. Raguenet, *Matériaux et documents d'architecture et de sculpture*, Ducher, Parijs, 1872-1921.

Ranieri 1973

Liane Ranieri, *Leopold II urbaniste*, Hayez, Bruxelles, 1973.

Samyn 1898

Ad. Samyn, 'Une application de la symbolique comparée à l'architecture funéraire.', *L'Emulation*, 1888, 145-149.

Schoonbroodt 2010

Benoît Schoonbroodt, 'Le refus de la modernité : architecture et beaux-arts à l'exposition de 1910', *Bruxelles 1910. De L'Exposition Universelle à l'Université*, ULB, Brussel, 2010, 107-139.

Schoonjans 2007

Yves Schoonjans, *Architectuur & vooruitgang. De cultuur van het eclecticisme in de 19de eeuw*, A&Sbooks, Universiteit Gent, Gent, 2007.

Snaet 2011

Joris Snaet, 'Het justitiepaleis van Brussel (1866-1883)', *M&L, Monumenten, Landschappen en Archeologie*, Vlaamse overheid, Onroerend Erfgoed, 30/4, 2011, 8-68.

Spapens, Gombert 2006

Christian Spapens, Charles Gombert, *L'église Notre-Dame de Laeken, un mémorial inachevé*, CIDEP, Brussel, 2006.

Stappaerts 1859

Felix Stappaerts, *La colonne du congrès et de la constitution inauguré le 26 septembre 1859*, A. Labroue & Cie, Brussel, 1859.

Stappaerts 1860

Felix Stappaerts, *La Colonne du Congrès à Bruxelles. Notice historique et descriptive du monument*, J. Van Bugenhoudt, Brussel, 1860.

Strauven 2003a

Francis Strauven, 'Balat Alphonse', Van Loo, A. (red.), *Repertorium van de Architectuur in België van 1830 tot heden*, Mercatorfonds, Antwerpen, 2003, 136-138.

Strauven 2003b

Francis Strauven, 'Beyaert Hendrik', Van Loo, A. (red.), *Repertorium van de Architectuur in België van 1830 tot heden*, Mercatorfonds, Antwerpen, 2003, 152-153.

Stynen 1998

Herman Stynen, *De onvoltooid verleden tijd. Een geschiedenis van de monumenten- en landschapszorg in België 1835-1940*, Stichting Vlaams Erfgoed, Brussel, 1998.

Tinck 2019

Frederik Tinck, 'On ne fait pas un monument comme on cuit un pain. De lange en complexe bouwgeschiedenis van het Anspachmonument (1890-1897)', *Tafotel*, nr. 44, Epitaaf vzw, Brussel, 2019, 8-47.

Tourneur 2010

Francis Tourneur, 'Stenen in de stad- de stad tooit zich met de natuur', *Steen & Co*, Brussels Hoofdstedelijk Gewest, Brussel, 2010, 13-47

Van Bommel 1869

Eugène Van Bommel, *Histoire de Saint-Josse-ten-Noode et de Schaerbeek*, Van Bommel, Brussel, 1869.

Van Craenenbroeck 1998

Wim Van Craenenbroeck, *Antwerpen op zoek naar drinkwater. Het ontstaan en de ontwikkeling van de openbare drinkwatervoorziening in Antwerpen 1860-1930*, Lannoo, Tielt, 1998.

Van den Bosche 2018

Stefan van den Bossche, *Een verstilde Brabantse Fauvist. Over Charles Dehoy (1872-1940)*, s.d., s.l. s.p., <https://www.hintarticon.be/wp-content/uploads/2018/07/Hintarticon.Charles-Dehoy.pdf>

Vandenbreeden, Van Santvoort 1999

Jos Vandenbreeden, Linda Van Santvoort, *Encyclopedie van de art nouveau. De Brusselse Noord-Oostwijk*, CIDEP, Brussel, 1999.

Vandervelde 1991

Cecilia Vandervelde, *La Necropole de Bruxelles*, Vandervelde, Brussel, 1991.

Van den Steene 1982

Willy Van den Steene, *Het Paleis der Natie*, Belgische Senaat, Brussel, 1982

Van Lennep 1990

Jacques Van Lennep, 'Van den Kerckhove Godefroid', *De 19de-eeuwse Belgische beeldhouwkunst*, dl II, tentoonstellingscatalogoog, Generale Bank, Brussel, 1999, 572-573.

Van Santvoort 1996

Van Santvoort Linda, *Het 19de-eeuwse kunstenaarsatelier in Brussel. Onderzoek naar de specifieke kenmerken van de architectuur en de inrichting van het schilders- en beeldhouwersatelier*, doctoraal proefschrift (promotor Prof. dr. J. Lambrecht) Kunstwetenschappen, Vrije Universiteit Brussel, Brussel, 1996.

Van Santvoort 1999a

Van Santvoort Linda, 'Het dagboek van een grootscheepse restauratie', *Het verleden herbouwd. Charle-Albert en de restauratie van het Kasteel van Gaasbeek (1889-1898)*, Gasbeek 20, Gaasbeek, 1999, 87-113.

- Van Santvoort 1999b
Van Santvoort Linda, 'Georges Houtstont, beeldhouwer', Het verleden herbouwd. Charle-Albert en de restauratie van het kasteel van Gaasbeek (1889-1898), *Gasbeca* 20G, Gaasbeek, 1999, 110-112.
- Van Santvoort 1999c
Linda Van Santvoort, 'De restauratie van het kasteel van Gaasbeek (1887-1898), in het voetspoor van Viollet-le-Duc', *Negentiende-eeuwse restauratiepraktijk en actuele monumentenzorg*, Kadoc-artes, Leuven, 1999, 227-233.
- Van Santvoort 2002
Linda Van Santvoort, 'De mythe van het ambachtelijke', *Neostijlen in de negentiende eeuw: zorg geboden*, Kadoc-artes, Leuven, 2002, 110-118.
- Van Santvoort 2003
Linda Van Santvoort, 'Charle-Albert', Van Loo, A. (red.), *Repertorium van de Architectuur in België van 1830 tot heden*, Mercatorfonds, Antwerpen, 2003, 201-202
- Van Santvoort 2008
Linda Van Santvoort, 'Als een feniks uit haar as verreezen. Henri Beyaert en de herinrichting van de vergaderzaal van de Kamer van volksvertegenwoordigers na 1883', *Kunst en architectuur bij de Belgische kamer van volksvertegenwoordigers*, Snoeck, Antwerpen, 2008, 71-98.
- Van Santvoort 2010
Van Santvoort Linda, 'Het atelier van ornamentist Georges Houtstont (Parijs 1832- Brussel 1912) in Sint-Gillis', *Pieter Braecke beeldhouwer. Als de ziele luistert*, Monumenten & Landschappen, cahier 18, Vlaamse overheid, Ruimte en Erfgoed, Brussel, 2010, 33-37.
- Van Santvoort 2011
Linda Van Santvoort, 'De ornamentale beeldhouwkunst van Georges Etienne Houtstont (Parijs, 1832 - Sint-Gillis, 1912). De synergie van kunst(ambacht) en architectuur', *Gentse Bijdragen tot de Interieurgeschiedenis*, vol. 36, 2007-2009, Peeters, Leuven, 2011, 1-24.
- Van Santvoort 2013
Linda Van Santvoort, 'Brusselse woonhuisarchitectuur 1840-1914', *Erfgoed Brussel. Het erfgoed schrijft onze geschiedenis*, extra nummer, Brussel, 2013, 141-159.
- Van Santvoort 2020
Linda Van Santvoort, 'A Clear Case of Favoritism? The French Ornamentist Georges Houtstont at work in Brussels (c. 1862-1912)', *Sculpting Abroad. Nationality and mobility of Sculptors in the Nineteenth Century. XIX Studies in Nineteenth-century art and Visual Culture*, Eds. J.D. Baetens, M. Sterckx, H. Todts, Brepols, Turnhout, 2020, 57-69.
- Vassalo 1997
Isabelle Vassalo, 'Uitvoerige chronologie van het verblijf van Rodin in België', *Rodin en België*, tentoonstellingscatalogoog, Palais des Beaux-Arts, Charleroi, 1997, 29-56.
- Verhelst 2011
Julie Verhelst, *De Neo-Vlaamse-renaissance als nationale stijl? Analyse van het discours omtrent het Belgisch paviljoen van architect Janlet op de wereldtentoonstelling in 1878 te Parijs en andere prominente realisaties binnen deze stijl*, Masterproef, (promotor prof. dr. Linda Van Santvoort), kunstwetenschappen, Universiteit Gent, 2011.
- Verloove 1999
Claartje Verloove, *Le Conservatoire Royal de Musique à Bruxelles (1872-1876) par l'architecte Jean-Pierre Cluysenaar : étude historique et directives en vue d'une restauration*, verhandeling (promotoren prof. Dr. L. Verpoest, B. Van der Wee), RLICC, Leuven, 1999.
- Verpoest 2003a
Luc Verpoest, 'De Curte Louis', Van Loo, A. (red.), *Repertorium van de architectuur in België van 1830 tot heden*, Mercatorfonds, Antwerpen, 2003, 240.
- Verpoest 2003b
Luc Verpoest, 'L'Emulation', Van Loo A. (red.), *Repertorium van de architectuur in België van 1830 tot heden*, Mercatorfonds, Antwerpen, 2003, 298-299.
- Wenen 1873
Exposition Universelle de Vienne en 1873, Belgique catalogue,
- Wereldtentoonstelling te Parijs 1878
De wereldtentoonstelling te Parijs van 1878, Nederlandsche editie, Van Oosterzee, Amsterdam, 1878.
- Willekens 2014
Edith Willekens, *Onderzoek naar de negentiende-eeuwse publicatie Parallele des maisons de Bruxelles et des principales villes de la Belgique van de architect Auguste Castermans*, masterproef (promotor prof. dr. Linda Van santvoort), kunstwetenschappen, Universiteit Gent, Gent, 2014.
- Wynsaw 2015
Jana Wynsaw, *In search of a national (s)cul(p)ture. The local, national and international identity of sculptors in Belgium (1830-1916)*, Proefschrift voorgelegd tot het behalen van de graad van Doctor in de Kunstwetenschappen, (Promotoren : Prof. dr. Marjan Sterckx en Prof. dr. Tom Verschaffel), Universiteit Gent, 2015.
- Wytsman 1899
P. Wytsman P., *Le château de Gaesbeek en 1899*, Brussel, 1899.
- Isselin 2003
Yvette Isselin, *Travaux de la réunion des Tuileries au Louvre (1852-1865) F21/1691 à 1759. Répertoire numérique détaillé*, Centre Historique des Archives Nationales, Parijs, 2003.

Hoofredactie

Stéphane Demeter

Redactiecomité

Okke Bogaerts, Stéphane Demeter, Paula Dumont, Griet Meyfroots, Valérie Orban en Cecilia Paredes

Redactiesecretariaat

Paula Dumont, Cecilia Paredes

Coördinatie dossier

Paula Dumont, Griet Meyfroots

Coördinatie iconografie

Paula Dumont, Griet Meyfroots

Auteurs/redactionele medewerking

Linda Van Santvoort

Nalezing

Koenraad Raeymaekers
en de leden van het redactiecomité

Vertaling

Linguanet

Eindredactie Nederlands

Okke Bogaerts, Paula Dumont

Eindredactie Frans

Cecilia Paredes, Stéphane Demeter

Vormgeving en ontwerper van de maquette

Polygraph'

Druk

db Group.be

Verspreiding en abonnementenbeheer

Cindy De Brandt,
Brigitte Vander Bruggen
bpeb@urban.brussels

Bedankingen

Lode De Clercq, mevr. Deconinck, voorzitter van het Hof van Cassatie, Davy Depelchin, Xavier Duquenne (†), Jules Huysmans, Christophe Loir, Daniel Menchior, Griet Meyfroots, Laura Porcu, Frederik Tinck, Tom Verhofstadt, Bénédicte Verschaeren, Pierre-Yves Villette

Verantwoordelijke uitgever

Bety Waknine, Directeur-generaal, urban.brussels (Gewestelijke Overheidsdienst Brussel Stedenbouw en Erfgoed) Kunstberg 10-13, Brussel

De artikelen zijn gepubliceerd onder de verantwoordelijkheid van de auteurs. Alle rechten voor het reproducieren, vertalen of herwerken zijn voorbehouden.

Contact

urban.brussels
Directie Kennis en Communicatie
Kunstberg 10-13, 1000 Brussel
www.urban.brussels
bpeb@urban.brussels

Herkomst van de foto's

Mochten er ondanks onze inspanningen om alle reproductierechten te betalen toch nog gerechtigden zijn die niet gecontacteerd werden, dan worden zij verzocht zich kenbaar te maken bij de Directie Cultureel Erfgoed van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest.

Erfgoed Brussel reeds verschenen

001 - November 2011
Terug naar school

002 - Juni 2012
De Hallepoort

003-004 - September 2012
De kunst van het bouwen

005 - December 2012
Hôtel Dewez

Extra nummer 2013
Het erfgoed schrijft onze geschiedenis

006-007 - September 2013
Brussel, m'as-tu vu?

008 - November 2013
Industriële architectuur

009 - December 2013
Parken en tuinen

010 - April 2014
Jean-Baptiste Dewin

011-012 - September 2014
Geschiedenis en herinnering

013 - December 2014
Cultusgebouwen

014 - April 2015
Zoniënwoud

015-016 - September 2015
Ateliers, fabrieken en kantoren

017 - December 2015
Stadsarcheologie

018 - April 2016
De Gemeentehuizen

019-020 - September 2016
Stijlen gerecycleerd

021 - December 2016
Victor Besme

022 - April 2017
Art nouveau

023-024 - September 2017
Natuur in de stad

025 - December 2017
Conservatie op de steigers

026-027 - April 2018
Kunstenaarsateliers

028 - September 2018
Het Erfgoed, dat zijn wij!

Extra nummer - 2018
De restauratie van
een uitzonderlijk decor

029 - December 2018
Historische Interieurs

030 - April 2019
Beton

031 - September 2019
Een plaats voor kunst

032 - December 2019
De straat anders bekeken

033 - Lente 2020
Lucht, warmte, licht

034 - Lente 2021
Kleuren en texturen

Alle artikels kunnen
geraadpleegd worden op
www.erfgoed.brussels

Lijst met afkortingen

AKG - Archief Kasteel van Gaasbeek
AKP - Archief Koninklijk Paleis
ARA - Algemeen Rijksarchief (Brussel)
GASG - Gemeentearchief Sint-Gillis
CIDEP Centre d'information, de documentation et d'étude du patrimoine
CIVA - Centre international pour la ville, l'architecture et le paysage
KBR Koninklijke Bibliotheek
KIK-IRPA - Koninklijk Instituut voor het Kunstpatrimonium / Institut royal du Patrimoine artistique
KMKG - Museum Kunst & Geschiedenis
KMSKA - Koninklijke Musea voor Schone Kunsten van Antwerpen
KMSKB - Koninklijke Musea voor Schone Kunsten van België
NBB - Nationale Bank van België
SAB - Stadsarchief Brussel

ISSN

2034-5771

Wettelijk Depot

D/2021/6860/009

Cette revue paraît également en Français sous le titre « Bruxelles Patrimoines ».

urban.brussels zet resoluut in op de kennismaatschappij en wil met zijn publiek een moment van introspectie en expertise delen over de stedelijke thema's van vandaag. De pagina's van *Erfgoed Brussel* bieden het stedelijk erfgoed in al zijn diversiteit een forum voor open en pluralistische reflectie. Dit nummer is volledig gewijd aan een monografie over de beeldhouwer-ornamentist Georges Houtstont. Deze 'nobeles onbekende' werkte in de luwte samen met de grote namen uit de Belgische architectuur van zijn tijd aan een indrukwekkend aantal openbare gebouwen en monumenten en had zo een belangrijk aandeel in de transformatie van Brussel, op het einde van de 19de eeuw.

Bety Waknine,
Directeur-generaal

U

15 €

ISBN 978-2-87584-198-8